

перспективи розвитку вищої школи у період революційних подій 1917–1918 рр.; *Г.Зленком* (Одеса) було запропоновано тему «Про одну статтю П.М. Біцилли, котра була присвячена Т.Г.Шевченкові».

Проблему «Українська наукова еміграція в Болгарії: особи і долі» було представлено повідомленням *О.Новикової* (Одеса) «Вихідці з Північного Причорномор'я в історії Софійського університету (кінець XIX – середина XX ст.)».

Учасники круглого столу, який став першим міжнародним форумом біциллієзнавців, котрий був ініційований одеськими вченими³, констатували той факт, що новий науковий напрямок вступає до фази творчої зрілості⁴, й висловили впевненість у тому, що подібні зустрічі, які сприяють консолідації дослідників наукової спадщини П.М.Біцилли, отримують постійний характер.

В результаті можна констатувати, що традиції трансдисциплінарного міжнародного співробітництва болгаристів удосконалюються існуюванням ще одного регулярного наукового форуму. Він сприятиме становленню новітніх творчих зв'язків та стане важливою складовою інфраструктури інтелектуального життя. Заради цього було вирішено створити Українське товариство болгаристів на VI Дриновських читаннях (жовтень 2007 р., Харків), головними завданнями котрого мають стати координація й інформаційна підтримка наукових осередків і окремих дослідників щодо вивчення болгарської проблематики в Україні. Наступну, 11-ту конференцію «Болгари у Північному Причорномор'ї» було запропоновано провести наступного 2008 р. в Болграді, відзначаючи ювілей двох символів болгар України – 150-річчя місцевої гімназії та 170-річчя Свято-Преображенського собору.

¹ Вийшло 8 томів матеріалів: *Българите в Северното Причерноморие: изследвания и материали.* – Т.І–VIII. – Велико-Търново, 1991–2003.

² Ініціювало перенесення зустрічей до цього міста Одеське наукове товариство болгаристів (особисто – виконавчий директор канд. іст. наук О.А.Ганчев). Перша з них пройшла у вересні 2005 р. (*Българите в Северното Причерноморие: изследвания и материали.* – Т.ІХ. – Одеса, 2006).

³ В 1999 р. на базі історичного факультету Одеського національного університету ім. І.І.Мечникова були проведені III історикографічні читання, присвячені 120-річчю від дня народження П.М.Біцилли (голова оргкомітету – професор В.Н.Станко, заступник голови – Т.М.Попова), які стали першою регіональною конференцією біциллієзнавців. Див. про це: *Зленко Г.* Історикографіческие чтения // *Вечерняя Одесса.* – 1999. – 25 декабря; *І.В.Максименко, В.М.Хмарський.* Історикографічні читання // *Записки історичного факультету.* – Одеса, 1999. – Вип. 9. – С. 319–322; *О.Бачинська.* Історикографічні читання // *Записки історичного факультету.* – Одеса, 2000. – Вип. 10. – С.301–303.

⁴ Останнім часом вийшла низка серйозних узагальнюючих праць історикографів, котрі стосуються безпосередньо П.М. Біцилли. Див.: *Велева М.* Българската съдба на проф. П.М.Бицилли – София, 2004; *М.А.Бирман П.М.Бицилли (1879–1953).* Штрихи к портрету ученого // *Бицилли П.М.* Избранные труды по средневековой истории: Россия и Запад. – Москва, 2006; *Каганович Б.С.* Русские медиевисты первой половины XX века. – Санкт-Петербург, 2007; *Попова Т.Н.* Историография в лицах, проблемах, дисциплинах: Из истории Новороссийского университета. – Одесса, 2007 та ін.

В.І.Дмитрук (Київ)

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «РАДЯНСЬКИЙ СОЮЗ, АВСТРІЯ І МІЖНАРОДНА КРИЗА 1968 р.»

31 травня – 1 червня 2007 р. в Москві Інститутом загальної історії Російської академії наук спільно з Інститутом з вивчення наслідків воєн ім. Л.Больцмана (м. Грац, Австрія) та Російським державним гуманітарним університетом за участю Російського державного архіву новітньої історії було організовано й проведено міжнародну наукову конференцію «Радянський Союз, Австрія і міжнародна криза 1968 року».

В центрі уваги учасників форуму був історичний аналіз тодішніх подій у Чехословаччині, котрі отримали назву «Празька весна», їх сприйняття у СРСР, Західній і Східній Європі, США, а також той вплив, який вони зробили, насамперед введенням військ країн Варшавського договору до Праги в серпні 1968 року, на міжнародні відносини того часу.

На відкритті конференції директор Історико-архівного інституту РДГУ, д-р іст. наук, професор *О.Б.Безбородов* висловив вдячність організаторам за можливість зібрати відомих фахівців та обговорити цю актуальну тему. Проректор з наукової роботи Російського державного гуманітарного університету *Д.П.Бак* у своєму вітальному слові підкреслив актуальність і значущість форуму, відзначив інтерес до обговорюваної проблематики з боку не тільки наукової громадськості, а й відомих громадських і політичних діячів.

Директор Інституту загальної історії Російської академії наук, академік РАН *О.О.Чубар'ян* підкреслив, що конференція звертає на себе увагу не лише тематикою доповідей і солідним складом учасників, а й серйозною науковою базою – використанням як опублікованих, так і архівних матеріалів. Він висловив надію на подальший розвиток співробітництва з австрійськими вченими з університетів Граца та Відня.

Надзвичайний і повноважний посол Австрії в Російській Федерації *М.Вукович* відзначив величезний вплив подій 1968 р. на об'єднання Європи, зростання демократичних настроїв. За слова-

ми останнього, австрійські засоби масової інформації детально висвітлювали події у Празі, а після введення військ держав Варшавського договору його країна прийняла біженців із Чехословаччини. *М.Вукович* визнав украй важливим, що історики Росії, Австрії й багатьох інших держав зібралися для спільного вивчення наукового матеріалу, котрий згодом буде представлений широкій громадськості.

Радник-посланник посольства Чеської Республіки в РФ *Г.Лейха* підкреслив особливу важливість подій 1968 р. для Чехії та Словаччини. Він розповів, що тема моральної відповідальності за події минулого обговорювалася під час зустрічей президентів Російської Федерації й Чеської Республіки, і повідомив, що нині вже розглядаються варіанти спільних заходів, присвячених сороковій річниці «Празької весни».

Начальник історико-документаційного департаменту Міністерства закордонних справ РФ *К.К.Провалов* у виступі на тему: «Зовнішньополітичні аспекти кризи 1968 року» ознайомив із настроями, які панували тоді в Радянському Союзі, та закликав до об'єктивної оцінки міжнародного стану, котрий склався наприкінці 60-х рр. ХХ ст. Він відмітив значний вплив подій «Празької весни» на подальше руйнування соціалістичної системи, відзначивши як один із наслідків їх перебування в СРСР.

Директор Інституту з вивчення наслідків воєн ім. Л.Больцмана *С.Карнер* розповів про роботу австрійських учених із матеріалами, присвяченими історії «Празької весни». Він повідомив про підготовку збірника документів, присвяченого кризі 1968 р., в якому планується опублікувати матеріали російських і західних архівів, та висловив вдячність за надану можливість працювати з цими джерелами.

Наукову частину конференції було побудовано у формі роботи почергових шести тематичних засідань, перше з котрих на тему «Міжнародна криза 1968 р. і її місце в історії ХХ століття» (під головуванням д-ра іст. наук *Н.І.Сгорової*) відкрилося доповіддю *О.О.Чубар'яна* «Кризовий 1968 рік в історичній ретроспективі: російський погляд». Він наголосив, що «Празька весна» є одним із поворотних моментів в історії ХХ ст., й охарактеризував події у ЧСР як один із проявів кризи соціалістичної системи в цілому. Доповідач визначив особливості ставлення до цього конфлікту в біполярному світі. За його словами, в США події в Чехословаччині були сприйняті спокійно у зв'язку з написанням розмежуванням сфер впливу і труднощами Сполучених Штатів Америки у В'єтнамі. Проте для самого Радянського Союзу «Празька весна» обернулася зародженням пацифістського та дисидентського руху й зробила значний внесок до подальшого краху соціалістичної системи.

С.Карнер подав власне бачення тієї ж проблеми (доповідь «Кризовий 1968 рік в історичній ретроспективі: західний погляд»). Він відзначив, що різка конфронтація між США і СРСР кінця 50-х – початку 60-х рр. до 1968 р. встигла перейти в спроби встановлення зв'язків та налагодження контактів. Доповідач підкреслив, що війна у В'єтнамі, непопулярна в Америці й країнах Європи, не дозволяла Сполученим Штатам активно втручатися в конфлікт, котрий вибухнув у сфері впливу Радянського Союзу. Він відзначив також безперечне прагнення уряду США до «розрядки».

Австрійський вчений *В.Ібер* у доповіді на тему «Ватикан та «Празька весна» розповів про складні взаємини налаштованого проти комунізму останнього з представниками церкви в країнах Східного блоку, відзначив сплеск надій на посилення ролі її у ЧСР на початку празьких подій і подальше швидке розчарування в цій ідеї.

Під час роботи другого засідання «Чехословаччина. 1968 рік» (головуючий – д-р іст. наук *О.М.Філітов*) доповіді виголосили *О.Тума* «Ера Дубчека: комунізм з людським обличчям» та *В.Мусатов* «Чехословацька криза і соціалістична співдружність».

Третє засідання «Радянський Союз і «Празька весна» (головуючий – завідувач відділу міжнародних наукових зв'язків, заступник директора Інституту загальної історії Російської академії наук, канд. іст. наук *В.В.Щенко*) за науковими інтересами тематично охопило найбільшу кількість учасників конференції. На ньому виступили: доцент кафедри світової політики й міжнародних відносин, заступник директора Історико-архівного інституту РДГУ, канд. іст. наук *О.В.Павленко* («Празькі комуністи-реформатори як ідейно-політичний виклик радянській системі»), завідувач кафедри історії російської державності та суспільно-філософської думки Російської академії державної служби при Президентові РФ, д-р іст. наук *Р.Г.Піхоя* («Дискусії в радянському керівництві з приводу подій в Чехословаччині 1968 р.»), заступник директора Російського державного архіву нової історії *М.Ю.Прокуменчиков* («Процес прийняття політичних і воєнних рішень по чехословацькій кризі в Політбюро ЦК КПРС»), *І.В.Бухаркін* («Радянська зовнішня політика в період чехословацької кризи 1968 р.: за матеріалами документів в АВІРФ»), провідний науковий співробітник Інституту загальної історії РАН, д-р іст. наук *О.В.Шубін* («Празька весна» як пролог перебудови»), провідний науковий співробітник того ж Інституту, д-р іст. наук *О.М.Філітов* («СРСР, ФРН і чехословацька криза 1968 р.»).

На четвертому засіданні «Австрія і міжнародна криза 1968 р.» (головуюча – *Б.Штельцль-Маркс*) доповіді зачитали австрійські вчені: *П.Руггенталер* «Австрійсько-радянські відносини в контексті празьких подій», *Г.Кноль* «Австрійська армія і «Празька весна», *С.Штерн* «Чехословацькі біженці та емігранти в Австрії», а також Надзвичайний і повноважний посланник I класу у відставці *Б.Й.Поклад* «Празька весна»: погляд із Відня».

У доповідях на п'ятому засіданні «Збройні сили і спецслужби у пражьких подіях 1968 р.» (головуючий – *В.Христофоров*) безпосередня увага приділялася військовій складовій згадуваних подій. Тут виступили: *В.М.Вартаков* («Воєнна операція в серпні 1968 р.»), *В.Коротяєв* («Участь внутрішніх військ МВС у чехословацьких подіях 1968 р.»), директор Історико-архівного інституту Російського державного гуманітарного університету, д-р іст. наук, професор *О.Б.Безбородов* («Економічні витрати воєнної операції в Чехословаччині в 1968 р.»), заступник голови Ради науково-інформаційного й просвітницького центру «Меморіал» *Н.В.Петров* («КДБ і чехословацька криза»).

Наукову частину конференції було завершено доповідями шостого засідання «Відлуння «Празької весни» в республіках СРСР і країнах Організації Варшавського Договору» (головуючий – д-р іст. наук *О.В.Шубін*). Їх зачитали: старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України, канд. іст. наук *В.І.Дмитрук* («Сприйняття в Україні чехословацьких подій 1968 року»), *Г.Стродс* (Латвія) («Празька весна» та її наслідки в прибалтійських республіках СРСР»), *М.Вільке* (Вільний університет, м.Берлін) («НДР у період пражьких подій 1968 р.»), директор Інституту історії АН Естонії *М.Гльмьярв* («Чехословацька криза 1968 р. та естонське суспільство»), старший науковий співробітник Інституту слов'янознавства Російської академії наук, канд. іст. наук *О.С.Стигалін* («Празька весна» 1968 р. і позиція Угорщини»).

На завершення конференції її учасники мали змогу вислухати свідків подій 1968 р. Серед них: Надзвичайний і Повноважний посол у відставці *О.О.Гриневський*, колишній кореспондент «Известий» у ФРН *Б.С.Орлов*, Надзвичайний і Повноважний посланник I класу у відставці *Б.Й.Поклад*, Надзвичайний і Повноважний посланник у відставці *М.Н.Кузнецов*, які поділилися спогадами та враженнями, розповіли широкому загалу цікаві епізоди із свого життя, надавши тим самим значний новий потенціал для майбутніх наукових досліджень, пов'язаних із подіями 1968 р. в Чехословаччині напередодні їх 40-річчя.

П.Т.Тронько (Київ)

50-РІЧЧЯ ВІД ЧАСУ ЗАСНУВАННЯ ГОЛОВНОЇ РЕДАКЦІЇ «УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ»

У 2007 р. виповнилося 50 років з часу заснування (18 грудня 1957 р.) Головної редакції Української радянської енциклопедії – наукового редакційно-видавничого закладу. Завданням його було видання довідково-енциклопедичної літератури в Україні. Головну редакцію УРЕ було створено у Києві в складі Академії наук УРСР. За час свого існування вона видала універсальні галузеві енциклопедії, енциклопедичні словники, довідники з різних галузей знань.

Нині, коли переосмислюється історичний шлях, пройдений Україною, впроваджуються нові методи дослідження, можна по-різному ставитися до видань Головної редакції УРЕ. Основне – не відкидати все те позитивне, що зробили її співробітники. Слід зрозуміти ті умови, в яких вони працювали. Малопродуктивно мазати дьогтем усе, що було створено в Україні в радянські часи. Адже мільйони людей жили в певному, вкрай політизованому та ідеологізованому суспільстві й діяли відповідно до своїх переконань. У тому, що зроблено ними і перейшло у спадок сучасникам, не все заслуговує осуду.

Сказане стосується й одного з видань Головної редакції УРЕ – «Історії міст і сіл Української РСР». Це 26-томне видання почали видавати у 1967 р. (тобто 40 років тому) й завершили в 1974 р. Це була фундаментальна праця, котра не має аналогів у світі. Вона відповідає всім вимогам, які пред'являються до краєзнавчих видань: матеріали підготовлено у формі історичних нарисів, котрі охоплюють майже всі аспекти дослідження конкретної місцевості (географічні особливості, формування території, минуле, взаємозв'язки людини та природи, історію населення, розвиток господарства, економіки, культури, освіти тощо).

Вихід у світ «Історії міст і сіл Української РСР» започаткував новий напрям в історіографії – повний літопис минулого України крізь призму населених місць. Це видання навіть вийшло за рамки традиційних краєзнавчих досліджень. Завдяки йому вперше всі міста й більшість селищ міського типу, численні села одержали свою біографію, яка відображала всі історичні періоди їхнього розвитку.

Роботу з підготовки та видання «Історії міст і сіл Української РСР» здійснювала Головна редакційна колегія, котру очолював *П.Т.Тронько* (з 1978 р. – академік АН УРСР). До складу редколегії входили провідні вчені – співробітники вузів та науково-дослідних установ. Біля колиски цього видання стояли головний редактор Головної редакції УРЕ академік *М.П.Важан* і його заступники – доктори історичних наук *О.К.Касименко* й *І.І.Компанієць*. Багатопланову роботу з надання науково-методичної допомоги редколегіям та авторським колективам томів здійснив Інститут історії АН УРСР.

До видання «Історії міст і сіл Української РСР» було залучено провідних учених (*Б.Рибаківа*, *Є.Жукова*, *І.Мінца*, *О.Нарочницького*, *М.Кіма*, *Ю.Бромля*, *П.Волобуєва* й ін.), письменників, учителів, бібліотечних, архівних, музейних працівників, краєзнавців України, Росії, Білорусії, Молдови. У ході підготовки видання «Історії міст і сіл Української РСР» було поставлено завдання написати